

CELİLİ'NİN MEHEKK-NÂME'SİNİN İKİNCİ NÜSHASI ÜZERİNE

Şevkiye KAZAN*

ÖZET

Hâmidî-zâde Celilî'nin "Mehekk-nâme" adlı eserinden söz eden bazı araştırmacılar, Paris kütüphanesinde bilinen tek nüshasından bahsetmişlerdir. Ancak, daha sonra eserin İstanbul Süleymâniye Kütüphanesi'nde ikinci bir nüshası tespit edilmiştir. Bu makalede bugüne kadar tek nüshası bilinen bu manzûm hikâye, iki nüshaya dayanarak incelenmiş ve metniyle birlikte ilim âlemine tanıtılmıştır.

Anahtar kelimeler:

Hâmidî-zâde Celilî, Mehekk-/nâme, mesnevî

Edebiyatımızda hamse şâirleri arasında anılan Hâmidî-zâde Celilî¹, XVI. yüzyılın önde gelen mesnevicilerinden birisidir. Hâmidî-i Isfahânî olarak tanınan Hâmidî'nin küçük oğludur.² Asıl adı, Abdülcelil olup 893/1487'de Bursa'da doğmuştur. Kendinden önce dünyaya gelen kardeşi Aziz Mahmûd'dur ve aralarında on yedi yıllık yaş farkı vardır. Babasının vefatında Celilî, kendisine vasiyetname yazılıp vasi tayin olunacak kadar küçüktür. Hâmidî, oğlunu vasi bıraktığı İskender Lala ile Molla Sinan'a hitap ederek:

Vasîyy ü nâzır itdüm bîgümânî
Skender Lâla vü Mollâ Sinânı
Benüm oglum benüm Abdü'l-Celilüm
Balık-bâzârına ugratmayasuz³

diye sıkı sıkı tembihlediği halde Celilî, Âhî (Benli Hasan, öl. 923/1517) ile arkadaş olmuştur. Âşık Çelebi, "Bir meyhânede cem" olup kendi

* Arş. Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi

¹ Şevkiye Kazan, *Hâmidî-zâde Celilî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Husrev ü Şîrîn Mesnevisi (İnceleme-Tenkidli Metin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, S.D.Ü. SBE, Isparta, 1997.

² Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şu 'arâ*, Üniv. Ktb. TY.2406, v.80b.

³ Âşık Çelebi, a.g.e. v.80b.

ebyâtın ceste ceste belki deste deste okuyup sen dahî kitâbından bâ'zî ebyât okı diyüp ibrâm itmiş Âhî asla cevâb virmemiş. Âhır Celîlî şimdi yüz dâne gazel didüm adın "Gül-i sad-berg" kodum diyü germ olup birkaç gazel okıdukda..."⁴ demektedir ve Benli Hasan'ın şâirâne bir küfür savurduğunu anlatmaktadır.

Celîlî, Yavuz Sultan Selîm'e medhiyeler yazmasına rağmen padişah'tan herhangi bir iltifat görememiş, Bursa'ya dönüp "Murâdiye zevâidinden aldığı altı akçe"⁵ ile geçimini sağlamaya mecbur kalmıştır. Celîlî'nin, yanlış olarak, ölüm haberi duyulunca bu parayı kesmişler, daha sonra bunun asılsız olduğu anlaşılmış; fakat taksime uğrayan ödenekten ancak üç akçeyi kendisine iade edebilmişlerdir. Bu ücretle çok sıkıntılı günler geçiren şâir, 945/1538'den evvel şuurunu büsbütün kaybetmiştir. Yalnız yaşamayı seven ve içine kapanık bir mizaca sahip olan Celîlî, "şûrîde-hâl ü dîvâne-reng kişîdür."⁶ Âşık Çelebi'nin anlattığına göre, ayda bir hamama gider; kimse yoksa yıkanmazmış. Berberin yanında iki üç kişi bulunmayınca tıraş olmazmış. Şuurunu kaybettiğinden sonra bazı zamanlar yalın ayak, baş açık ve kısmen çıplak olarak sokaklarda dolaştığı olurmuş. Bazı zamanlar Kaplıca yolu üzerindeki evinin önünde durur, selâm verenin selâmını alır; fakat konuşmak isteyenlere yüz vermezmiş. Yaz kış elinde bir yelpaze, sarığında da daima bir gül bulundurmuş. Bir akçeye satın aldığı bir şeyi, iki akçe verip taşıttırırılmış. Kimseye aldırış etmez, kardeşi Aziz Mahmûd'un tavsiyelerine uymazmış. Tarihçi Âlî, 977/1569 yıllarında kendisini derbeder bir şekilde Bursa çarşılarında gördüğünü söylemektedir. Celîlî, meyve alıp parasını vermeden gider, pazarcular da şâirin durumunu bildiklerinden "paramızı ver" demezlermiş. Parası olduğu zaman ise fiyatını sormadan borcunu ödermiş.⁷ Hemen hemen bütün kaynaklar onun genç bir yaşta tecennün ettiğini ve manzumelerinden bir kısmını cinnet hâlindeyken yazdığını söylemektedir. Celîlî'nin ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak, Âlî'nin Kühü'l-Ahbâr'ı yazdığı sıralarda onunla konuşmuş olmasından 977/1569'dan sonra Bursa'da öldüğü söylenmektedir.

⁴ Âşık Çelebi, a.g.e. v.63b.

⁵ Âşık Çelebi, a.g.e. v.81a.

⁶ Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, İstanbul, 1314, İkdâm Matb. s.129-130.

⁷ *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım* (Haz. Mustafa İsen), Ankara, 1994,s.203-205.

Celîlî, “Penc-Genc”i yazmak isteğiyle yirmi dört yaşında “*Husrev ü Şîrîn*”⁸ mesnevisini kaleme almış; “*Leylâ vü Mecnûn*”⁹, “*Hecr-nâme*”¹⁰, “*Mehekk-nâme*”¹¹, “*Gül-i Sad-berg*”¹²den oluşan bir külliyyat meydana getirmiştir. “O, Husrev ü Şîrîn ile Leylâ vü Mecnûn hikâyelerini yazmakla, “Penc-Genc” yolunda yürüyenlere katılmış; Hecr-nâme ve Mehek-nâme'leri “îcâd” etmekle onlardan ayrılmış; Gül-i Sad-berg-i Bî-hâr'la da bu sahaya “yenilik” getirmiştir.¹³

Celîlî'nin Mehekk-nâme'si üzerinde ilk ve tek dikkate değer inceleme, Paris Milli Kütüphanesinde bulunan külliyyattaki nüshaya dayanılarak Prof. Dr. Hüseyin Ayan tarafından yapılmıştır.¹⁴ Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn mesnevisi üzerinde çalışmalarımız¹⁵ sırasında Mehekk-nâme'nin ikinci bir nüshasının bulunmasıyla birincide bazı değişikliklerin olduğu ve iki nüsha arasında bazı farklılıkların varlığı dikkati çekmiş; eserin yeniden ele alınmasının faydalı olacağı kanaati belirmiş ve bu yüzden eser, yeniden tanıtılmıştır.

Paris Milli Kütüphanesinde¹⁶ külliyyatın 89b-92a varakları arasında, Mehekk-nâme'nin bulunduğu sayfalarda, Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn'unun bir kısmı yer almaktadır. Leylâ vü Mecnûn'la ilgili şiirler, 8,4 x 13 cm.lik bir sayfaya yazılarak iki çizgili bir çerçeveye kapatılmıştır. Geriye kalan sayfa kenarlarının 3,5 x 3,3 cm. lik yerinde Celîlî'nin Mehekk-nâme'si yazılmış ve çerçeveli çizgilerle bölünmüştür. Eserde, beyitlerin arasında bir çerçeve içerisinde üç başlık ve diğer başlıklar için ayrılmış çerçeveli üç boşluk bulunmaktadır. Yazı okunaklı ve ta'liktir.

⁸ Şevkiye Kazan, a.g.t.

⁹ Hüseyin Ayan, *Hamidî-zâde Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u*, Atatürk Üniversitesi EFAD, Erzurum, 1988, S.16,s.55-77.

¹⁰ Hüseyin Ayan, *Celîlî'nin Hecr-nâmesi*, Atatürk Üniversitesi EFAD, Erzurum, 1986, S.14, s.155-172.

¹¹ Hüseyin Ayan, *Celîlî'nin Mehek-nâmesi*, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Ege Üniversitesi, Ed. Fak. Yay., Harun Tolasa Özel Sayısı, İzmir, 1983, s.5-13.

¹² Hüseyin Ayan, *Hamidî-zâde Celîlî*, TKA, Ankara, 1983, C.17-21, S.1-2, s.15-45.

¹³ Hüseyin Ayan, “*Celîlî'nin Mehek-nâmesi*”, s.6.

¹⁴ Hüseyin Ayan, a.g.m., s.5-13.

¹⁵ Bkz. Şevkiye Kazan, a.g.t. s.V+267.

¹⁶ Paris Bibliotheque Nationale, Les Manus Turc (Supplement) No:364, 130 v.

İstanbul Süleymaniye nüshasındaki¹⁷ ikinci Mehekk-nâme ise, tamamı 9 yaprak olup ta'lik yazıyla her sayfaya 17 satır gelecek şekilde istinsah edilmiştir. Tarafıma gönderilen mikro-filmlerden¹⁸ bir mecmua olarak tertiplendiğini anladığımız bu yazmada, Mehekk-nâme'nin kayıtlı olduğu kısımda varak numaraları olmadığı için sayfaları, 1b'den itibaren numaraladık.

Bu mecmuanın başında ve sonunda değişik şâirlerden seçilmiş gazeller vardır. Mehekk-nâme'nin ilk sayfasında(v.1b ve 2a) Şem'î'nin “-ımdan” , Za'fî'nin “sığmaz”, Rahmî'nin “-umuz”, Şem'î'nin “olsa” (başlıkta Zâtî olarak yazılmış) ve Zâtî'nin “-âdını” redifli gazelleri yer almaktadır.

Mehekk-nâme'nin sonunda Kasımî'ye ait şu kıt'a bulunmaktadır:

Da'vâ-yı mu'cizâta iki şâhidün durur
Şakku'l-kamer semâda eyâ seyyide'l-beşer
İnkâr kim ide kamerün şakkına henüz
Cisminde var iken dahı ol zahmdan eser (v. 5a)

Bu kıt'anın ardından Kasımî, Sultân Cem ve Şeyhî'ye ait gazeller yer almıştır (v. 5a-5b). Mehekk-nâme'nin son yaprağında (v. 5a) 81. beyitten itibaren sayfa kenarında “Kıt'a-i İbn-i Kemâl” başlığıyla da bir kıt'a görülmektedir:

Yüz cefâ görsem ey sanem senden
Bu ne sözdür kim usanam senden
Tâli'ümdür seni vefâsuz iden
Ben anı sanma kim sanam senden (v. 5a)

Mesnevide bazı beyitlerin yanında, istinsah edenler tarafından konulduğu anlaşılan, iki beyit gözümüze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, 70. beytin hemen yanında Türkçe; ikincisi ise 76. beytin yanında Farsça bir beyittir. Türkçe “ferd” şudur:

Mahbûb odur ki 'âşık-ı şûride- hâl ile
Bir kulu gibi söyleşe rûy-ı celâl ile (v. 4b)

¹⁷ İstanbul Süleymaniye Ali Nihad Tarlan Ktb. 151 No: 9749, v.1b-5b

¹⁸ Mehekk-nâme'nin İstanbul nüshasının mikro-filmleriyle bizzat ilgilenen ve bana gönderen Fatih Üniversitesi'nde Arş. Gör. Yusuf Çetindağ arkadaşşıma çok teşekkür ediyorum.

Bu nüshada altı başlık ve diğer başlıklar için ayrılmış iki de boşluk bulunmaktadır.

Paris nüshasındaki eser, düzen ve yazı bakımından daha orijinaldir. Buradaki yazıların itinalı, okunaklı ve güzel bir ta'likle olmasına karşılık, İstanbul nüshasındaki itinalı olmadığını; ayrıca, yer yer mürekkep veya başka lekelerle dolu olduğunu görüyoruz.

Şâirin iç dünyasındaki karışıklıklar, çevresiyle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Adına eserler sunduğu Yavuz Sultan Selim'den gerekli ilgiyi ve desteği görememiş; en son eseri olduğu düşünülen “Mehekk-nâme”yi yazdığı dönemde de geçim sıkıntısından kurtulamamıştır. Husrev ü Şîrîn'de değerinin bilinmemesinden şikâyet edip, hünersizlerin her zaman kendisinden daha değerli olduğundan yakınan¹⁹ Celîlî, Mehekk-nâme'de de aynı durumdan söz ederek, güzel sembollerle kendisini anlatmış; mal ve mülkün, güzelliğin geçici; cazibesinin aldatıcı olduğunu vurgulamıştır.

Celîlî eserini hezec bahrinin “Fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün” kalıbıyla M. 1514'ten sonra kaleme almıştır. Eldeki iki nüshaya göre 87 beyitten oluşmuş küçük bir mesnevi görünümündeki bu eseri üç bölüme ayırarak inceleyebiliriz:

Giriş bölümü, 1-30. beyitleri arasında, üç başlıktan oluşmuştur.

Konunun işlendiği bölüm, 31-80. beyitler arasında olup üç başlıktan meydana gelmiştir. Başlık için iki tane boş yer bırakılmış; ancak bir şey yazılmamıştır.

Bitiş bölümü, 81-87. beyitleri arasında ve tek başlıktan ibarettir.

Celîlî'nin diğer mesnevilerinde de görüldüğü gibi, Mehekk-nâme, Allah'a hamd ile başlar. Bu küçük mesnevîde bile şâir, usûlden ayrılmamış, tertibe riayet etmiştir. Allah'a şükreden Celîlî, Allah'ın ayıpları örttüğünü, günahları bağışladığını, kimini altın gibi değerli, kimini de taş gibi değersiz kıldığını söylemektedir. Gümüşün yüzünü beyaz; mehekk taşının yüzünü kara edenin yine Allah olduğunu dokuz beyitlik “tevhîd” bölümünde dile getirmektedir. Peygamberimizin vasıflarından söz eden 13 beyitlik na'ta geçişini, “Nâmım mucizeler gösterse bunda şaşılacak bir şey yok; çünkü kalemim Hz. Muhammed'in na'tını yazmaktadır.” diyerek haber vermektedir. Şâire göre altın ve gümüş, değerli madenlerdir; ancak bunlar insanları aldatırlar. Bütün bu

¹⁹ Bkz. Şevkiye Kazan, a.g.t., s.205, b.1330-1332.

kendini değerli görenleri bir “sahib-ayar”a şikâyet edebilmeli ve yanılmayan bir ölçüye yani “mehekk”e başvurabilmelidir. Dinimizde erkeklere yasak olan altın, kadınların süslerindedir ve bunlardan el çekmek her zaman iyidir.

Peygamberimize salât ve selâm gönderdikten sonra na‘tının son beytinde Hz. Muhammed'in “Âl”ine, “çâr-yâr”a, muhacirlere, ensâra ve “ebrâr”a da dua eder.

Asıl hikâye, sekiz beyitlik bir “pend” veya “ender nasîhat der- nefsi hod”dan sonra başlar. Bu başlık altındaki beyitlerde kendine seslenerek insanlara birtakım nasihatler etmesi, aynı zamanda şâirin edebî kişiliğini yansıtmaya bakımından da önemi büyüktür.

“Şikâyet-i zer ez-mehekk-i pâdişâh-ı ‘âlem-râ” başlığıyla, mesnevinin asıl konusuna geçilmiştir: İşin inceliğini ve bakmasını bilen hikâyeci, Gümüş ile Altın'ı yani Nukre ile Zer'i şöyle anlatmıştır: Nukre ve Zer, padişahın huzuruna varırlar ve yüzlerini yere koyup saygılarını sunarlar. Ayın önünde yıldız gibi gözyaşı döktükten sonra “Sen padişahımızsın, sığınağımızsın; ahvâlimizi hikâyet ve devlet eşiğine şikâyet etmek için geldik.” derler.

Önce Zer, söze başlar: “Sarı bir yüzüm ve gönlümde aşk derdinin yarası var. Âşığın yüzünün örneğiyim. O gülün sarı renkli yaprağıyım. Temkîn bahçesinin nergisiyim. Cihânı gören göz gibiyim. Geçim göklerinin yıldızıyım. Sanki doğunun güneşiyim. Ancak, karalar giymiş bir müzevir var ki işi gücü ayıpları ortaya çıkarmak ve sırları açıklamaktır. Onun hem yüzü hem de gönlü karadır. Kalbinin içi yalan dolanla doludur. Derviş görünüşlüdür; oysa kalleştir. Kime uğrasa ayıbını ortaya çıkarır; kıskanan adam gibi kaba ve serttir. Yüzüne dinin ışığı düşmemiştir. Adı “Mehekk” olan bu kara yüzlünün boyu bosu çirkindir ve zakkuma benzemektedir. Bunca faziletimi, üstünlüklerimi görmez de ayıbımı durmadan yüzüme vurur.”

Zer'in şikâyet dolu sözlerinden sonra Nukre, söze başlar: “Ben ak yüzlüyüm, ümit bahçesinin yaseminiyim. Ümit fidanının süsüyüm ve o çimenlikte beyaz bir gülüm. Elim, güzellerin eteğine ulaşır, ki âşığa el uzatıp iltimas eden benim. Benim yüzüm ak, alnım açık; düşmanım az, dostum çoktur. O ak yanaklı güzel benim. Kerem göklerinde yıldız gibiyim. Emelinin sonunda herkes bana kavuşmak diler. Yüceliğin mayası ve ikbal için gerekli olan benim. “Mehekk” isminde karalar

giymiş birisi vardır ki adı varlıktan silinmelidir. Bunca faziletimi ve mükemmelliğimi, değerimi, makamımı görmez de küçücük bir ayıbım olsa ortaya çıkarır ve gün gibi aydınlatır. Yüz tane olgunluğumu görse gizler de bir noksanımı bulsa açığa çıkarır. Ey şâhım! Ağlamaktan gözlerime ak düştü. O kara yüzlünün elinden âh etmekteyim.”

Bu zulümleri işiten Şâh, öfkesinden yerinde duramaz ve Mehekk'i derhal getirmelerini emreder. Huzuruna getirdikleri Mehekk'e, açık görüşlü padişah, şunları söyler: “Ey karalar giyen, kara yüzlü adam! Gece hırsız gibi bir elbise giymiş; hırsız gibi karanlık bir işe düşmüşsün. Niçin ayıpları açığa çıkarır, gayb sırlarını açıklarsın; kır saçlıya saygı göstermez, kırmızı yüzlüyü korumazsın?”

Azarın acı iğnesini yiyen Mehekk, padişahın seslenişine hitaben: “Ey pâk cevherli padişah! Sim ve Zer, senin eşiğinin tozu toprağıdır. Ey dinin şâhı! Senin adaletinin sesi, feleğin gümüş tasına erdi. Ben mecalsiz bir kara yüzlüyüm ve senin eşiğinin toprağının kölesiyim. Yaratılış günü “Ol!” emri bu kara elbiseyi sırtıma giydirdi. Bu yüzden Ka'be örtüsü, elbisem; pelas elbisenin ilk örtüsüdür. Bana Ka'be'deki Hacer-i Esved gibi “kara taş” derler. Ben doğruyu gören ve gösteren; köşeme çekilmiş, Allah'tan korkan birisiyim. Her değerli kişinin parası hâlis olursa, Mehekk ona sadık bir köle olur. Sim ve Zer eğer tam ayarlı olurlarsa, onlara Mehekk'ten hiç toz bulaşır mı?” der.

Şâh, Mehekk'in sadık ve her sözünün hikmete uygun olduğunu görünce ona iftira atıldığını anlar ve Sim ile Zer'in teşhir edilmesini emreder. Bunun üzerine her ikisine de damgayı basıp, şehrin içinde rezil ederler.

Mesnevinin “Hatimetü'l-Kitâb” başlıklı dokuz beyitlik bölümüne şâir, mahlasını (b. 79) ve eserinin adını anarak son vermiştir (b. 87).

Şâir, dile olduğu kadar aruza da hakimdir. Vezni başarıyla kullandığını ve kelimelerle veznin uyum içinde olduğunu görüyoruz. Celîlî, diğer mesnevilerinde görüldüğü gibi, bu eserinde de canlılık ve ifadeye hareketlilik getiren deyimlere başvurmuştur:

Damga basılmak (damgalanmak): *İkisin şehride idüp rüsvâ / Basdılar her birisine tamgâ (b. 78)*

Dünyadan el çekmek: *Zen-i dünyâdan el çeküp berî ol (b. 82a)*

Elini çekmek: *Merd isen ey gönül elün çekesen (b. 20b)*

Gözü ağarmak: *Gözüm agardı giryeden ey şâh*(b. 57a)

Gün ışığına çıkmak: *Gün gibi rûşen eyler ol kallâş* (b. 55b)

Kara yüzlü: *Bir kara yüzlüdür Mehek nâmi* (b. 44a), *Ol kara yüzlünün elinden âh* (b. 57b), *Bir kara yüzlü nâ-tüvânem ben*(b. 67a)

Sözünün eri olmak: *Merd isen kendü sözünün eri ol* (b. 82a)

Yüzü ak alını açık: *Çün ki yüzüm ag alnum açukdur*(b. 50a)

Yüzü ak: *Mehek-i dînde yüzi ag degül* (b. 83b)

Yüzü yere koymak: *Yüz yire kodılar şeh öninde* (b. 33a)

Yüzüne vurmak: *'Aybumı yüzüme urur turmaz* (b. 45b)

Samimi bir müslümanın anlatabileceği tarzda, kendi ruh dünyasının derinliğine yerleşen iman duygularıyla kaleme aldığı tevhid ve na'tlarda İslâm kültürünün etkisi ağır basar. İslâmî inanışa göre, altın takmanın kadınların süslerinden, erkeklere ise haram oluşunu ve mert olan kişinin bunlardan uzak durması gerektiğini çok güzel ifade etmiştir (b. 18-20). Peygamberimize gönderdiği salavâttan sonra na'tının son beytinde şâir, Hz. Muhammed'in "Âl"ini, "çâr-yâr"ını, muhacirleri, ensârı ve müslümanların "ebrâr"ını da unutmamıştır (b. 21-22).

Tanrı iradesini bildiren "Kün fe-yekûn" âyeti, "Ol dedi, oldu." anlamındadır. Tanrı, bu "Kün!" emriyle bütün varlıkları yaratmıştır. "O bir şeyi istediğinde, buyruğu sadece şunu söylemektir: "Ol!" Artık o, oluverir."²⁰ Şâir, Mehekk'in yaratılışının da bu emre uygun olduğunu söylemektedir (b. 68).

Hacer-i Esved, Kabe'nin doğu köşesinde bir buçuk metre yükseklikte bulunan siyah, kutsal bir taştır. İnanışa göre O, cennetten gelen beyaz bir yakut taşı imiş. Sonradan cahiliyye devrinin günahlarıyla kararmıştır. Şâir, Mehekk'in kara rengini de bu bakımdan Hacerü'l-Esved'e benzetmektedir (b. 69-70).

"Pend" ve "Hatime" başlıkları altında verilen öğütler de İslâmî inanç ve düşüncenin sonucu oluşmuş "veciz söz"lerdir (b. 26-29 ve b. 82-85).

²⁰ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali-Türkçe Çeviri* Hürriyet Ofset, İstanbul, 1994, s. 405. (Kur'an-ı Kerim, Yasin Sûresi, 82. Ayet)

Bu çalışma, Paris ve İstanbul nüshalarının fotoğraflarının karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan metinden oluşmaktadır. Metinde her bölüm başlığı büyük harfle yazılmış ve beyit numaraları ayrı ayrı verilmiştir. Paris nüshası “P”, İstanbul nüshası da “A” harfleriyle gösterilmiştir. Farklar belirtilirken veya açıklamalar yapılırken kolaylık olsun diye beyit mısraları a. ve b. olarak işaret edilmiştir. Metinde A nüshasının sayfaları 1b, 2a... biçiminde numaralanmış; P nüshasının sayfalarına ise külliyattaki numaralar (89b, 90a...) verilmiştir.

MEHEKK-NÂME-i CELÎLÎ*

P 89b Tevhîd-i Bârî Te‘âlâ

A 2a

Fe‘îlâtün mefâ‘ilün fe‘îlün

- 1 Hamd ana kim ‘uyûbı sâtirdür
Şükr ana kim zünûbı gâfirdür
- 2 Kimini zer bigi ‘azîz eyler
Gayrden kadrini temîz eyler
- 3 Kimini seng bigi hâr ider
Ger güher olsa hâksâr ider

A 2b

- 4 Hâki geh kimya-yı ‘izzet ider
Geh zer-i nâbı hâke zillet ider*
- 5 Nukreyi rû-sefid iden oldur
Gül-i bâğ-ı ümîd iden oldur
- 6 Meheki ol siyâh-rû itdi*
‘Ayb-gû kıldı ‘ayb-cû itdi
- 7 ‘Ayb-cû sanma pârsâ kıldı

P 90a Merd-i hak-bîn ü hak-nümâ kıldı

- 8 Zer zer-i âfitâb u nukre-i mâh
Hırmen-i kudretinde deste-i kâh
- 9 Zer-i sâmit anı ider tesbîh
Depret ey dil kanı zebân-ı fasîh

Der-Na‘t-ı Resûl ‘Aleyhi’s-Selâm*

- 10 Olsa mu'ciz-nümâ n'ola nâmem
Çün yazar na't-ı Ahmedî hâmem
- 11 Zer-i hurşîd hâk-i dergâhı*
Nukre-i mâhı zerre-i râhı*
- 12 Zer-i encüm ana bir avuc hâk
Sîm-i eflâk hûşe-i hâşâk
- 13 Bâg-ı kadrinde hâk ile yeksân
Zer-i encüm nite ki berg-i hazân
- 14 Âsitânında nakd-ı sîm-i nâb
Hâk-âlûde sanki katre-i âb
- 15 Mehek-i sünneti ider izhâr
Zer bigi her k'ola temâm-'ayâr*
- 16 Oldı sâhib-'ayâr şer'-i Hudâ
Tâ ki sîm-i dalâl ü zerr-i hüdâ
- 17 Gayrdan her birisi bula temîz
Ola biri hakîr ü biri 'azîz*
- 18 Zer-i ihlâsdan nukûd-ı riyâ
Mehek-i sünnetinde oldı cüdâ
- 19 Çünki ol dînde ihtimâm itdi
Bize zîb-i zeri harâm itdi*

A 3a

- 20 Sîm ü Zerdür didi çü hılye-i zen
Merd isen ey gönül elün çekesen
- 21 Her nefes rûhına selâm olsun
Salevât-ı 'ale'd-devâm olsun

- 22 Hem mühâcirlere vü ensâra
Âline çâr-yâr u ebrâra

Ender-Nasîhat Der-Nefs-i Hod*

- 23 Ey gönül tâlib-i hakîkat ol
Sâlik-i meslek-i şerî'at ol
24 Mürşidün nûr-ı pîr-i 'ışk olsun
Meslekün müstenîr-i 'ışk olsun
25 Tâ ki yirün hazîz iken ola evc
Bahre nûr ura hâtırundaki mevc

P 90b

- 26 Ehl-i dil hıdmetine tâlib ol
Kesb-i fazl u kemâle râgıb ol
27 Hakkı görürken itme bâtıla meyl
Nâkîsa bakma eyle kâmile meyl
28 Hak sözi kanda olsa gûş eyle
Zehr ise şehd bigi nûş eyle
29 Zâhir-i hâlden geçüp pâk ol
Ehl-i bâtın eşigine hâk ol
30 Bir mesel geldi yâduma gûş it
Mey-i nâb-ı nasîhatı nûş it

Şikâyet-i Zer Ez-Mehekk Pâdişâh-ı 'Âlem-Râ*

- 31 Râvi-i nükte-dân u ehl-i nazar
Şöyle nakl eyledi ki Nukre vü Zer*
32 Dergeh-i şehriyâra vardılar
Ya'ni sâhib-'ayâra vardılar

- 33 Yüz yire kodılar şeh öninde
Dökdiler encümi meh öninde
34 Didiler pâdişâhumuzsın sen
Mültecâmuz penâhumuzsın sen

A 3b

- 35 Geldük ahvâlümüz hikâyet için
Devlet eşigine şikâyet için
36 Zer didi ben ki rûy-ı zerdüm var
'Âşıkam dilde dâg-ı derdüm var
37 Çehre-i 'âşıkun numûnesiyem
Ol gülün berg-i zerd-gûnesiyem
38 Nergis-i bûstân-ı temkînem
Fi'l-mesel dîde-i cihân-bînem
39 Âsumân-ı ma'îşet ahteriyem
Gûyiyâ âfitâb-ı hâveriyem
40 Bir siyeh-pûş var katı gammâz
İşi ifşâ-yı 'ayb u keşf-i râz
41 Hem siyeh-rûy hem siyeh-dildür
Nakd-i kalbi tolu gış u gıldür
42 Gerçi dervîşdür velî kallâş
Kime uğrasa 'aybın eyler fâş
43 Merd-i hâsid bigi dürüş ü haşîn
Düşmemiş çehresine pertev-i dîn
44 Bir kara yüzlüdür Mehek nâmı
Zişt zakkûma benzer endâmı
45 Bunca fazl u fezâyilüm görmez
P 91a 'Aybumı yüzüme urur turmaz

Cevâb-ı Nukre*

- 46 Nukre didi ki rû-sefîdem ben
Semen-i gülşen-i ümîdem ben
47 Zînet-i gülbün-i ümîd benem

- Ol çemende gül-i sefid benem
48 Hüblar dâmenine dest-resem
‘Âşık dest-gîri mültemesem
49 Tâyir-i vuslat-ı dil-ârâma
Dâne ben olıcak düşer dâma

Fasl*

A 4a

- 50 Çün ki yüzüm ag alnum açukdur
Düşmenüm az u dost[lar]um çokdur*
51 Benem ol şâhid-i sefid-‘izâr
Kerem evcinde kevkeb-i seyyâr
52 K’oldı vuslum nihâyet-i âmâl
Mâye-i ‘izz ü vâye-i ikbâl
53 Bir siyeh-pûş vardır adı Mehek
Adı levh-ı vücûddan ola hak
54 Bunca fazl u kemâlümü görmez
‘İzz ü câh u celâlümü görmez
55 Zerrece ‘aybum olsa eyler fâş
Gün gibi rûşen eyler ol kallâş*
56 Yüz kemâlüm görüp ider pinhân
Zâhir eyler bulursa bir noksân
57 Gözüm agardı giryeden ey şâh
Ol kara yüzlünün elinden âh

xxx*

- 58 Şâh çün kim bu zulmi gûş itdi
Gazabından hurûş u cûş itdi
- 59 Emr kıldı ki hâzır eylediler
Meclis-i şâha nâzır eylediler
- 60 Didi ol pâdişâh-ı rûşen-rây
K'ey siyeh-pûş-ı merd-i tîre-likây
- 61 Şeb-revâne kabâya düşmişsin
Düzd-veş tîre râya düşmişsin
- 62 Niçün ifşâ-yı 'ayb eylersin
Keşf-i esrâr-ı gayb eylersin
- 63 Mû-sefîdî ri'âyet itmezsin
Sürh-rûya himâyet itmezsin

xxx*

P 91b

- 64 Çün Mehek bu hitâbı gûş itdi*
Nîş-i telh-ı 'itâbı nûş itdi*

A 4b

- 65 Didi ey pâdişâh-ı pâk-güher
Sîm ü Zer işigünde hâk dürer*
- 66 'Adlün âvâzesinden ey şeh-i dîn
Tâs-ı sîmîn-i çarha irdi tanîn
- 67 Bir kara yüzlü nâ-tüvânem ben
Bende-i hâk-i âsitânem ben
- 68 Rûz-ı fitratda emr-i "Kün fe-yekûn"
Egnüme saldı kisvet-i şeb-gûn
- 69 Ka'be örtüsü çün libâsumdur
Kisvet-i devlet ol pelâsumdur*

- 70 Hacerü'l-Esved oldı nâm bana
Bu kadar yiter ihtirâm bana
- 71 Hüsni sûret degül kişide kemâl
Hüsni sîretdür asl-ı hüsni ü cemâl
- 72 Çün siyeh-pûşlıkda ârum yok
Her ne dirlerse inkisârum yok
- 73 Merd-i hak-bîn ü hak-nümâyam ben
Künc-i 'uzletde pârsâyam ben
- 74 Her 'azîzün ki nakdı hâlis ola
Mehek ana gulâm-ı muhlis ola

- 75 Sîm ü Zer ger ola temâm-'ayâr
Hiç irür mi Mehekden ana gubâr
- 76 Şâh gördi Mehekki sâdıkdur
Her sözi hikmete muvâfıkdur
- 77 Bildi kim Sîm ü Zer ider tezvîr
Emr kıldı ki ideler teşhîr
- 78 İkinin şehrde idüp rüsvâ
Basdılar her birisine tamgâ

Hâtîmetü'l-Kitâb*

- 79 Kıl Celîli hikâyeti âhir
İtme bâtın rumûzını zâhir
- 80 Sûret oldı 'avâma nakş-ı berûn
Ma'ni-i hâsı anlar ehl-i derûn

A 5a

- 81 Çünki ma'lûmdur kamu tafsîl
Hâcet olmaz ki idesin temsîl
- 82 Merd isen kendü sözünün eri ol
Zen-i dünyâdan el çeküp beri ol

P 92a

- 83 Nukre-veş her ki kalbi sâg degül
Mehek-i dînde yüzi âg degül
- 84 Pâk ol dîn yolında Zer gibi
Tâ safâ bulasın güher gibi
- 85 Menzilün ola bâg u gülşen-i kuds
Manzarun ola serv ü sûsen-i kuds
- 86 Ola pervâz-gâhun evc-i felek
Kemterîn saydun ola fevc-i melek
- 87 Buldı itmâm çün Mehek-nâme
Sehvüme 'afv eliyle çek hâme*

SONUÇ

XVI. yüzyılın önde gelen hamse şâirlerinden Hâmidî-zâde Bursalı Celîlî'nin son eseri olan Mehekk-nâme'nin ikinci nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde tespit edilmiştir. Paris nüshasında bazı değişikliklerin ve iki nüsha arasında farklılıkların olduğu dikkati çekmiş ve eserin yeniden ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Bilindiği gibi, dil ve edebiyat alanında yapılacak çalışmalarda önce sağlam bir metnin bulunması ve karşılaştırma yapılması bilimselliğin bir gereğidir. Her iki nüshasının da elimizde bulunması nedeniyle bu manzûm hikâyeyi inceleyerek metniyle birlikte yeniden ilim dünyasına tanıtmaya çalıştık. Bu amaçla, her iki nüshadaki farklı kısımları dipnotlarda gösterdik. Eserin tümüne yayılmış İslâmî düşüncelerin yanı sıra ahlâkî öğüt taşıyan beyitleri tespit ederek mesnevinin didaktik yönünü ortaya koyduk. Eserin dil ve üslûbu hakkında da bilgi vererek, şâirin bu konudaki başarısına işaret ettik. Celîlî, sade ve akıcı üslûbuyla, diğer eserlerinde de görüldüğü gibi, iyi bir hamse şâiri olduğunu kanıtlamış ve ona kişiliğinin damgasını vurmuştur.

“A SECOND MANUSCRIPTS OF CELİLİ'S MEHEKK-NAME”

Abstract

The present literature about the work of Hâmidî-zâde Celîlî, called "Mehekk-nâme", is citing only unique copy of it which is preserved in Paris. Discovering a second manuscript copy Süleymâniye Library in Istanbul, we tried to make a re-examination of this poetic story.

Keywords

Hâmidî-zâde Celîlî, Mehekk-nâme, mesnevî